

РОЗДІЛ 4

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 65.012.8

Азарова Т. В.

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто підходи щодо оцінення рівня економічної безпеки та подано їх характеристику. Визначено підходи й методи оцінення вартості підприємства та особливості їх застосування. Розглянуто проблему взаємозв'язку економічної безпеки та вартості підприємства в сучасних умовах.

Ключові слова: економічна безпека, вартість підприємства, рівень безпеки, оцінка.

Постановка проблеми. Нестабільне економічне середовище, посилення фінансової та політичної кризи на державному та світовому рівнях призвели до спаду економічної активності підприємств. Безліч підприємств, що здійснюють свою господарську діяльність у несприятливих економічних умовах, переживають значне зниження виробництва або перебувають у критичній ситуації. У зв'язку з цим забезпечення стабільної діяльності підприємств можливе за умов застосування превентивної антикризової політики для забезпечення економічної безпеки та стабільного розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпеку економічної діяльності аналізують багато дослідників. Великий внесок у розробку цієї проблематики внесли вітчизняні вчені, які досліджували загальні питання економічної безпеки як на рівні підприємства, так і в масштабах держави: Б. Корецький [1], О. Мороз [2], Н. Карачина [2], С. Покропивний [3], Ю. Шутяк [4], Н. Капустін [5], С. Довбня, Н. Гічова [6], Н. Гордієнко [7], Т. Клебанова, Є. Сергієнко [8], В. Шлемко, І. Бінько [9] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За період становлення й розвитку ринкових відносин в українській науковій, навчальній літературі, в дисертаційних дослідженнях та методичних розробках детально розглянуті питання менеджменту організації в нових умовах господарювання, побудови організаційних структур підприємства та систем управління, систем бухгалтерського та управлінського обліку, антикризового управління та ризик-менеджменту. Однак у більшості випадків ці питання досліджуються, не враховуючи проблеми економічної безпеки такого складного комплексу, яким є сучасний господарський суб'єкт, що вимагає ґрунтовного опрацювання широкого спектру проблем, починаючи від визначення сутності самого поняття «економічна безпека» й закінчуючи побудовою систем забезпечення економічної безпеки підприємства.

Одним із найменш вивчених, але найбільш практично значущих є питання оцінення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Саме результати оцінювання є основою прийняття управлінських рішень щодо стабілізації діяльності суб'єкта господарювання. Відомо, що чим вірогідніша та своєчасна буде оцінка економічної безпеки, тим більш якісними й дієвими будуть заходи щодо її забезпечення.

Мета статті полягає у вивченні визначення підходів для встановлення рівня економічної безпеки підприємства. Розгляд методів оцінювання й виділення їх основних елементів для формування ефективного методу оцінки економічної безпеки, враховуючи вартість самого підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення та ефективного управління економічною безпекою необхідно оцінити його рівень на підприємстві. В поданих в економічній літературі роботах відсутнє визначення поняття «рівень економічної безпеки». Отже, треба визначитися, що таке рівень безпеки, для подальшої розробки ефективного методу його оцінювання. Згідно з тлумачним словником, рівень – це міра величини, розвитку, значущості або ж рівень якості, досягнута величина. Тому рівень економічної безпеки – це рівень якості та міра величини результатів процесу забезпечення економічної безпеки.

Визначення та аналіз рівня економічної безпеки підприємства за певний період дає можливість зробити висновки щодо ефективності дій із забезпечення економічної безпеки, виявити недоліки та причини послаблення безпеки, а також розробити комплекс заходів, необхідних для покращення безпечного стану та функціонування підприємства. Отже, можемо стверджувати, що рівень економічної безпеки є її якісною та кількісною характеристикою.

Від правильного вибору підходу до оцінення економічної безпеки підприємства залежить рівень її вірогідності та точності, що, у свою чергу, впливає на ефективність управління економічною безпекою, на комплекс необхідних заходів з попередження та протидії небезпеці відповідно до масштабу та характеру загроз.

На основі аналізу економічної літератури можна виділити такі методи:

- індикаторний;
- ресурсно-функціональний;
- фінансовий;
- відтворювальний;
- програмно-цільовий.

До прихильників індикаторного методу можна віднести таких відомих науковців, як Т. Клебанова, Є. Сергієнко [8], В. Шлемко, І. Бінько [9], М. Капустін [5], Ф. Євдокмов, О. Бородіна [10] та інших.

Мета індикаторного методу полягає у визначенні рівня економічної безпеки підприємства за допомогою індикаторів. Вони розглядаються як

порогові значення показників, що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, схожих до економічної безпеки. Оцінювання економічної безпеки підприємства встановлюється, порівнюючи фактичні показники його діяльності з індикаторами.

Різновидом розрахунку рівня економічної безпеки індикаторним методом є методика оцінення економічної безпеки з використанням інтегрального показника (індексу) економічної безпеки, яку запропонував Б. Корецький [1].

Відповідно до ресурсно-функціонального методу, оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється на основі оцінки стану використання корпоративних ресурсів за спеціальними критеріями [11]. При цьому складові бізнесу розглядаються як корпоративні ресурси, а саме ресурси капіталу (акціонерний капітал і позикові фінансові ресурси), персоналу, інформації й технології, техніки та устаткування, прав (права на використання патентів, ліцензії й квоти на використання природних ресурсів, а також експортні квоти, права на користування землею), значення яких постійно зростає [12].

Засновником ресурсно-функціонального методу вважають російського вченого Є. Олейнікова [11]. Серед українських науковців треба відзначити роботи С. Покропивного [3] та О. Федоніна [13], в яких розгорнуто розкрито основні риси ресурсно-функціонального підходу. Подальші дії цього підходу спрямовані на вирішення дискусійних питань: низка функціональних складових економічної безпеки підприємства, перелік критеріїв складових економічної безпеки, що оцінюються, методики визначення значущості складових у загальному інтегральному показнику [2].

У наукових працях С. Довбня [6], Н. Реверчук [19] простежується синтез індикаторного та ресурсно-функціонального методів оцінення економічної безпеки.

У літературі також виділяють так званий фінансовий метод оцінення рівня економічної безпеки підприємства. Це загальна назва методів оцінення економічної безпеки, які базуються на аналізі та розрахунку показників фінансово-господарської діяльності підприємства, таких як інвестиційна забезпеченість, прибутковість, платоспроможність тощо.

Найрозповсюдженіший фінансовий метод полягає в оцінці економічної безпеки кінцевого фінансового результату: обсягом та якістю прибутку або прибутковістю [15, 16, 17].

О. Коробчинським [18] запропонувано оцінювати кінцевий рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання в інтересах власника за такими показниками:

- норма прибутку на вкладений капітал;
- співвідношення вирахованої норми прибутку на вкладений капітал із середньорічною відсотковою ставкою по облігаціях внутрішньої державної позики України;
- відношення попереднє вкладеного капіталу до чистих активів підприємства;
- приріст власного капіталу суб'єкта господарювання.

Ю. Шутяк [4] пропонує досить новий метод оцінення економічної безпеки, яких називають відтворювальним. У ньому визначені різні методи розрахунку мінімального прибутку, необхідного для простого відтворення, якщо підприємство функціонує завдяки власних коштів та якщо підприємство залучає кредити й несе додаткові

фінансові витрати. Також у межах цієї методики пропонується розраховувати абсолютний показник безпеки – запас відтворення та відносний показник безпеки – коефіцієнт відтворення (різними методами для підприємств, що функціонують за рахунок власних коштів та залучають кредити). Діагностика рівня економічної безпеки підприємства проводиться за допомогою шкали на основі розрахованого коефіцієнта відтворення. Розрізняють такі рівні економічної безпеки підприємства:

- високий;
- нормальний;
- нестабільний;
- критичний;
- катастрофічний рівень економічної безпеки.

Програмно-цільовий метод запропонував В. Забродський [19]. На його основі оцінка безпеки підприємства ґрунтується на інтегруванні сукупності показників, що визначають економічну безпеку. При цьому використовується кілька рівнів інтеграції показників й такі методи їх аналізу, як кластерний і багатовимірний аналіз.

Розглянемо негативні фактори економічної безпеки:

1) вузьке розуміння економічної безпеки, як суб'єкту господарювання протидіяти протиправним діям суб'єктів зовнішнього середовища;

2) зведення економічної безпеки до характеристик фінансового стану та результату господарської діяльності і, як наслідок, звуження діапазону характеристики суб'єкта, що господарює;

3) порівняння оцінки економічної безпеки з процедурою традиційного моніторингу стану суб'єкта, що господарює;

4) використання традиційного інструментарію, який не зважає на нові тенденції розвитку й управління суб'єктами, що господарюють;

5) використання при оціненні як основу порівняння внутрішніх організаційних орієнтирів замість об'єктивно змістовних, що підвищують якість оцінки;

На нашу думку, економічна безпека підприємства – це стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що надається за інших умов шляхом зростання його вартості в поточному та перспективному періодах [20, с. 82].

Тому рівень економічної безпеки ми пропонуємо оцінювати на основі показника вартості підприємства, що має низку переваг.

Зауважимо, що інформація для кількісного оцінювання критеріїв на підприємстві має лише у фінансовій та бухгалтерській звітності. Альтернативних джерел даних для кількісного розрахунку рівня економічної безпеки на підприємстві не існує. Розглянуті методики також ґрунтуються на показниках фінансової звітності. Проте вмiле використання цієї інформації у визначенні якісного показника дасть змогу забезпечити високий рівень вірогідності та ефективності оцінення рівня економічної безпеки підприємства. Мова йде саме про визначення показника вартості підприємства, що має певну специфіку та особливості обчислення.

Найпоширенішими та найпрогресивнішими методиками визначення вартості підприємства є модель дисконтованого грошового потоку та модель економічного прибутку. Грошовий потік визначається як сума грошових коштів, що доступні інвесторам компанії [21, с. 52]. Тобто розраховується не просто фінансовий результат діяльності підприємства, який здебільшого реінвестується для здійснення подальшої діяльності

або приховується шляхом видозмінення звітності для уникнення оподаткування. Натомість за допомогою вартісного управління забезпечується особистий дохід інвестора та власника від діяльності підприємства.

Модель економічного прибутку є більш досконалою та змістовною. Також необхідне обчислення грошового потоку, але як частина формули. Головний зміст економічного прибутку це визначення рентабельності інвестованого капіталу. Тобто визначається наскільки достатнім є отриманий прибуток, що повинен виправдовувати витрати на весь капітал, який використаний для здійснення діяльності. Найпопулярнішою є модель EVA – економічно доданої вартості.

В умовах нерозвинутого фондового ринку в національній економіці виділяють наступні підходи оцінки ринкової вартості підприємства: доходний підхід (визначення спроможності підприємства приносити дохід у майбутньому); витратний підхід (визначення вартості, що формується з витрат відтворення усіх активів у ринкових цінах); ринковий підхід (альтернативний вклад капіталу шляхом порівняння вартості підприємства з аналогом); опціонний підхід (визначення вартості підприємства як вартість контрольного пакету акцій та суми вартостей облігацій та опціонів, які можуть у майбутньому конвертуватися в акції [7, с. 73].

Проте головною метою дослідження є правильне оцінення результатів управління вартістю підприємства саме за допомогою синтезу моделей економічно доданої вартості та моделі дисконтованого грошового потоку.

Для забезпечення та оцінення економічної безпеки підприємства, управління вартістю та її оцінка мають низку переваг порівняно з розглянутими методиками. Головним є те, що фактори вартості, які наявні у формулах, за змістом відпо-

відають індикаторам економічної безпеки підприємства. Такий взаємозв'язок дає змогу не тільки оцінювати економічну безпеку, але й забезпечувати постійний моніторинг та контроль, шляхом управління вартістю. Також важливою перевагою є те, що на відміну від запропонованих методик оцінення економічної безпеки для розрахунку вартості підприємства використовується інформація не на окрему дату звітності, а за минулий період. Управління вартістю включає прогнозування майбутньої діяльності, що дає змогу своєчасно виявляти та нівелювати загрози та негативні фактори. Можливість визначення безпосередньо у кількісному виразі доходу власника також є перевагою вартісного підходу.

Висновки. Методика оцінення рівня економічної безпеки залежить від підходу, який використовує підприємство для її забезпечення у своїй діяльності. Головним недоліком для всіх запропонованих методів оцінення є застосування як індикаторів системи показників та коефіцієнтів оцінення фінансової діяльності суб'єкта господарювання, що не може гарантувати вірогідність результату та безпечний стан. Альтернативною методикою є оцінення безпеки за допомогою синтезу моделей економічно доданої вартості та моделі дисконтованого грошового потоку. Головними перевагами яких є:

- використання для розрахунку скорегованих показників господарської діяльності, що дає можливість встановити більш точні результати;

- забезпечення постійного контролю економічної безпеки шляхом управління вартістю для своєчасного визначення негативних впливів та загроз діяльності;

- забезпечення повної та вірогідної інформації для власників та акціонерів про результати діяльності підприємства та їх безпосередню вигоду, фінансову та економічну безпеку.

Список літератури:

1. Корецький Б. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці / Б. Корецький // Наукові записки. – 2006. – № 15. – С. 28–34.
2. Мороз О. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства: монографія / О. Мороз, Н. Карачина, А. Шиян. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 241 с.
3. Покропивний С. Економіка підприємства / С. Покропивний. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
4. Шутяк Ю. Діагностика економічної безпеки підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Ю. Шутяк. – Хмельницький, 2011. – 24 с.
5. Капустін М. Економічна безпека галузі і фірми / М. Капустін // БізнесІнформ. – 1999. – № 11(12). – 23 с.
6. Довбня С. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Довбня, Н. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88–97.
7. Гордієнко Н. Вартісно-орієнтований підхід до діагностики економічної безпеки підприємства: [монографія]: у 2-х т. / Н. Гордієнко, Т. Гордієнко. // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки. – Дніпропетровськ: ФОП «С. Дробязко», 2014. – Т. 2. – С. 72–78.
8. Клебанова Т. Моделі оцінки, аналізу та прогнозування економічної безпеки підприємства / Т. Клебанова, Є. Сергієнко // БізнесІнформ. – 2006. – № 8. – С. 65–72.
9. Шлемко В. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення / В. Шлемко, І. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
10. Евдокимов Ф. Роль маркетингових досліджень в оцінці економічної безпеки підприємства / Ф. Евдокимов, О. Бородин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2002>
11. Олейникова Е. Економічна безпека і національна безпека / Е. Олейникова. – М.: Экзамен, 2004. – 768 с.
12. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: [монографія] / Т. Васильців, В. Волошин, О. Бойкевич, В. Каркавчук; за ред. Т. Васильціва. – Львів, 2012. – 386 с.
13. Федонін О. Системні підходи у забезпеченні економічної безпеки підприємств / О. Федонін // Вчені записки: збірник наукових робіт. – К.: КНЕУ, 2012. – Вип. 14. – Ч. 2. – С. 119–123.
14. Реверчук Н. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: [монографія] / Н. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
15. Подлужна Н. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / Н. Подлужна. – Донецьк, 2003. – 20 с.
16. Пономарьов В. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / В. Пономарьов. – Луганськ, 2000. – 21 с.
17. Воронкова А. Підтримка конкурентоспособного потенціала підприємства / А. Воронкова, В. Пономарев, Г. Дибніс. – К.: Техніка, 2000. – 152 с.

18. Коробчинський О. Організація та функціонування системи економічної безпеки підприємств будівельного холдингу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 21.04.02 / О. Коробчинський. – К., 2010. – 19 с.
19. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности трясли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // БизнесИнформ. – 1999. – № 15–16. – С. 35–37.
20. Гордієнко Н. Управління економічною безпекою підприємства на засадах вартісно-орієнтованого підходу / Н. Гордієнко, Т. Гордієнко, Т. Азарова // Економіка, менеджмент, право: соціально-економічні аспекти розвитку : збірник наукових статей. – Рим, Італія, 2016. – Т. 2. – С. 79–83 с.
21. Мартін Дж. VBM-управління, що базується на вартості: Корпоративна відповідь революції акціонерів / Дж. Мартін, В. Петті ; за ред. О. Максимової, І. Шарапової. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 272 с.

Азарова Т. В.

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье рассмотрены подходы к оценке уровня экономической безопасности и представлено их сущностную характеристику. Определены подходы и методы оценки стоимости предприятия и особенности их применения. Рассмотрена проблема взаимосвязи экономической безопасности и стоимости предприятия в современных условиях.

Ключевые слова: экономическая безопасность, стоимость предприятия, уровень безопасности, оценка.

Azarova T. V.

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ANALYSIS OF THE APPROACHES TO THE EVALUATION OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY

Summary

The article discusses approaches to assessing the level of economic security and gives their intrinsic characteristics. Also approaches and methods of assessment of enterprise value and features of their application are defined. Article considers the problem of the relationship of economic security and value in modern conditions.

Key words: economic security, enterprise value, level of security, evaluation.

УДК 58.589:316.485.6

Базалійська Н. П.

Козак А. М.

Хмельницький національний університет

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ

У статті проаналізовано особливості інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Визначено економічну сутність інноваційного конфлікту на підприємстві. Проведено дослідження впливу інноваційних конфліктів на діяльність трудового колективу підприємства. Запропоновано шляхи уникнення появи нових та розв'язання наявних інноваційних конфліктів у межах промислового підприємства.

Ключові слова: інновація, інноваційний конфлікт, причини інноваційних конфліктів, нововведення, етапи нововведення.

Постановка проблеми. В сучасних умовах нестабільності економіки та трансформації суспільних відносин особливої актуальності набувають питання, пов'язані з загостренням конфліктності в колективі під час упровадження й використання нововведень у господарській практиці.

Конфліктні процеси мало кого схвалюють, але майже кожен бере в них участь.

Якщо в конкурентних процесах суперники просто намагаються випередити один одного, бути кращим, то у конфлікті робляться спроби нав'язати противнику свою волю, змінити

його поведінку або навіть взагалі усунути його. У зв'язку з цим поняття «конфлікт» розуміють як спробу досягнення винагороди, шляхом підпорядкування, нав'язування своєї волі, усунення або навіть знищення супротивника, який прагне досягти тієї ж мети. Окремі вбивства або сама битва, загрози, звернення до закону для впливу на противника, створення коаліцій для об'єднання зусиль у боротьбі – це лише певні прояви інноваційних конфліктів.

У багатьох випадках кінцевим проявом інноваційних конфліктів, їх результатом, стає повне знищення противника. У конфліктах з менш